

Ἐξ αἰτίας τῶν σημαντικῶν ζημιῶν τοῦ κτηρίου καὶ τῆς ἐν γένει ἀβεβαίου καταστάσεως καθυστερεῖ τὸ ἄνοιγμα τοῦ Μουσείου, τοῦ ὁποίου τὸ πολύτιμον περιεχόμενον ἐν τῷ συνόλῳ του διεσώθη διὰ μέσου τόσων κινδύνων. Προπαρασκευαστικαὶ ὁμως ἐργασίαι, γινόμεναι διὰ μικρῶν διατιθεμένων πιστώσεων, ἤρχισαν ἤδη καὶ ἐλπίζεται ὅτι, παρὰ τὰς συναντωμένας δυσχερείας περὶ τὴν προμήθειαν ὑλικῶν, ἰδίᾳ δὲ παχέων ὑελωμάτων εἰς μεγάλας ποσότητας, θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἀνοίξῃ καὶ πάλιν τὸ Μουσεῖον τὰς πύλας του κατὰ διαδοχικὰ τμήματα.

Περὶ τῆς τύχης τῶν κρητικῶν Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν καὶ τῶν μνημείων τῶν διαφόρων ἀρχαιολογικῶν χώρων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὰ ἐπόμενα τεύχη.

N. ΠΛΑΤΩΝ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΓΙΑΜΑΛΑΚΗ

Τὸ σημεῖωμα τοῦτο θὰ περιοριζόταν, ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ χαρακτήρας τοῦ Χρονικοῦ, νὰ κάμει γνωστὰ τὰ τελευταῖα ἀποχτήματα τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη, ἂν αὐτὴ ἦταν εὐρύτερα γνωστὴ. Ἐπειδὴ ὁμως ὡς τώρα δὲν δημοσιεύτηκε τίποτα γιὰ τὸ περιεχόμενό της, παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν της σημασίαν, θεωρήθηκε ἀπαραίτητο νὰ ἐκτεθοῦν λίγα γενικώτερα σχετικά μὲ αὐτό.

Ἡ Συλλογὴ ἀποτελεῖ ἓνα μικρὸ Μουσεῖο, πού—ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου—περιέχει κυρίως μινωϊκὰς ἀρχαιότητες· τὰ ἀντικείμενα ἄλλων ἐποχῶν καὶ λιγώτερα εἶναι καὶ μικρότερης σημασίας. Ὁ χαρακτηρισμὸς πού της δόθηκε, μικρὸ Μουσεῖο, δὲν εἶναι ἄστοχος· τὸ περιεχόμενό της ἀντιπροσωπεύει, ἂν καὶ ἄνισα, ὅλες τὶς περιόδους τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κρήτης καὶ κάθε εἶδος σχεδὸν τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τῆς ἀρχαιότητος.

Μὲ βάση διαιρέσεως τὸ λειτουργικὸν χαρακτήρα τῶν ἀντικειμένων διακρίνομε τὶς ἀκόλουθες ομάδες:

1) Τὴν ομάδα τῶν ἀγγείων, τὴν πλουσιώτερη σὲ ἀριθμὸν καὶ ποικιλίαν, πού περιέχει ἀξιόλογα δείγματα ἀγγειοπλαστικῆς καὶ ἀγγειογλυπτικῆς κάθε ἐποχῆς. Ἡ Πρωτομινωϊκὴ Ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται μὲ σειρά ἀγγείων ἀπὸ κυκλικούς τάφους τῆς Μεσαρᾶς, πού ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν μερικὰ πλαστικὰ ἀπλά ἢ δίδυμα σὲ σχῆμα ζώων καὶ ἄλλα πέτρινα, φωλεόσχημα, καλυκόσχημα, «ἀλατιέρες», πυξίδες. Ἐξαιρετικὴ σὲ ὠραιότητα, σὲ μέγεθος καὶ ἐκτέλεση εἶναι μιὰ «τσαγέρα» ἀπὸ φλεβωτὴ ἄσπρη καὶ γκρίζα πέτρα, πού συναγωνίζεται τὰ ἀνάλογα πρωτομινωϊκὰ ἀγγεῖα ἀπὸ τὸ Μόχλο. Στὴ Μεσομινωϊκὴ Ἐποχὴ (ΜΜΙβ) ἀνήκει κωνικὸν καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ barbotine ἀγγεῖο, πού τὸ ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον του εἶναι δύο περιστεράκια πού κάθονται στὰ χεῖλη του: εἶναι ὁ μακρινὸς πρόδρομος τοῦ περίφημου χρυσοῦ ποτηριοῦ τοῦ Νέστορος. Ἄφθονα εἶναι τὰ ἀγγεῖα τῆς Ὑστερομινωϊκῆς Περιόδου μὲ φανερὴ ὑπεροχὴ τῶν «ψευδόστομων» καὶ «ἀρτόσχημων». Ἀξιόλογες γεωμετρικὲς κάλπες καὶ ἀμφορεῖς, κύλικες, λήκυθοι καὶ διάφορα ἄλλα ἀγγεῖα τῆς ἀρχαϊκῆς καὶ κλασικῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς συμπληρῶνουν τὴν πρώτην ομάδα.

2) Τὴν ομάδα τῶν εἰδωλίων καὶ ζωδίων, τὴ σημαντικώτερη ἴσως τῆς Συλλογῆς. Τὸ νεολιθικὸν πήλινο εἶδωλο ἀπὸ τὸ Πάνω Χωριὸ τῆς Ἱεράπετρας, πού παριστάνει παχύσαρκη γυναῖκα καθισμένη σταυροπόδι, εἶναι γιὰ τὸ μέγεθος του καὶ γιὰ τὴν πληρότητα τοῦ τύπου τὸ σημαντικώτερον τῆς βαλκανικῆς πε-

ριοχής. Για τή γνησιότητά του δέν μπορεί νά γεννηθοῦν ἀμφιβολίες: στὸν τόπο ἀκριβῶς πού βρέθηκε, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία μὲ πρόχειρη ἔρευνα μάζεψε χαρακτηριστικὰ νεολιθικὰ ὄστρακα. Στὴν καμαραϊκὴ περίοδο πρέπει νά τοποθετηθῆ ἓνα μικρὸ πήλινο ἀγαλμάτιο γυναίκας μὲ φουσκωτὴ φούστα καὶ κρεμαστὴ ζώνη, ἐξέλιξη τῶν τύπων πού βρέθηκαν στὸν Πετσοφά. Τὸ γνωστὸ στὴ Συλλογὴ μὲ τὸ ὄνομα «Βριτόμαρτις», εἰδώλιο Μεσομινωϊκῆς III Ἐποχῆς, παρουσιάζει ὄχι μικρὸ ἐνδιαφέρον μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ, σὰν κρινολίνο πιεσμένο μπρὸς καὶ πίσω, διακοσμημένη φούστα, τὸ νεανικὸ χαμόγελο στὸ πρόσωπο, τὴν ἰδιόρρυθμη σὰν μὲ πτερύγια πλαισίωση τοῦ κεφαλιοῦ καὶ τὸ σὰν πέτασο κάλυμμα. Μὰ κανένα ἀπὸ τὰ παραπάνω δέν πλησιάζει ἔστω καὶ ἀπὸ μακρὰ τὸν Κριοφόρο, ἀναμφισβήτητα τὸ σημαντικώτερο καὶ ὠραιότερο ἀντικείμενο τῆς Συλλογῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ σπουδαιότερο γνωστὸ ὡς σήμερα χάλκινο μινωϊκὸ εἰδώλιο. Ὁ νεαρὸς λάτρης ἢ Θεὸς φορεῖ τὸ γνωστὸ μινωϊκὸ περίζωμα καὶ κρατᾶ πάνω στὸν τράχηλό του τὸν κριὸ μὲ τὰ δύο του χέρια. Εἶναι ἔργο πού, παρ' ὅλο πού ἀποτελεῖ ἀξιόλογο γιὰ τοὺς μινωϊκοὺς πλαστικὰ κατόρθωμα, διαπνέεται περισσότερο ἀπὸ ἀντίληψη ζωγραφικὴ, τὴν ἴδια πού χαρακτηρίζει ὀλόκληρη τὴ μινωϊκὴ δημιουργία. Ἡ διάρθρωση καὶ ὀργανικὴ σύνθεση τῶν μυῶν καὶ τοῦ σκελετοῦ ἔχει ἀπασχολήσει πολὺ λιγώτερο τὸν πλάστη ἀπὸ τὴν δυναμικὴ ἀπόδοση τοῦ περιγράμματος, πού δίνει ρωμαλεότητα μαζί καὶ ραδινότητα στὸ σῶμα, μὰ καὶ, παρὰ τὴ φαινομενικὴ ἱερόπρεπη ἀκίνησια σώματος καὶ ἔκφρασης, δυναμικὴ κινητικότητα. Μὲ τὸ εὔρημα αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀναμφισβήτητα ἡ καταγωγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου τῶν κριοφόρων, μοσχοφόρων κλπ. Στὴ φάση τῆς μετανακτορικῆς παρακμῆς ἀνήκουν δυὸ ἀξιόλογα πήλινα κεφάλια καὶ χέρια ἀπὸ μεγάλα εἰδῶλα, σὰν αὐτὰ πού ἔδωσαν τὸ Γάζι, τὰ Γουρνιά, τὸ Καρφι Λασηθίου καὶ τὸ Παγκαλοχώρι. Στὴν ἴδια κατηγορία, μὰ μικρότερα σὲ μέγεθος, εἶναι ἄλλα πήλινα εἰδῶλα μὲ κυλινδρικό σῶμα καὶ περιστεράκια: θυμίζου ἀπὸ κοντὰ τὰ εἰδῶλα καὶ περιστεράκια τοῦ κυκλικοῦ χοροῦ τοῦ Παλαιοκάστρου. Ποικιλία ἀπὸ ζῶδια κάθε ἐποχῆς, ἀναθήματα ἀπὸ ἱερά ἢ κτερίσματα ἀπὸ τάφους, συμπληρώνει τὸν ἱερὸ κόσμον πού περικλείνει ἡ Συλλογὴ. Ἐνα ὀλόκληρο κοπάδι ἀπὸ μικρὰ χάλκινα ζῶα ἀποτελεῖ ἓνα πραγματικὰ ἐντυπωσιετικὸ σύνολο. Δὲ λείπουν οὔτε εἰδῶλια καὶ ζῶδια ἀπὸ τόπους ἔξω ἀπὸ τὴν Κρήτη, μάλιστα ἀπὸ τὴ Βοιωτία.

3) Τὴν ὁμάδα τῶν μεγάλων γλυπτῶν, πού ἀντιπροσωπεύουν κυρίως ρωμαϊκά ὀλόγλυφα ἢ ἀνάγλυφα σὲ μάρμαρο ἔργα. Μέσα σ' αὐτὰ διακρίνονται ἓνας κορμὸς γυμνοῦ νέου, πού θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Μαρινάτο ἀντίγραφο τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους, καὶ, γιὰ τὸ θέμα του, τὸ ἀνάγλυφο μὲ τὸν Κουρητικὸ χορὸ γύρω ἀπὸ τὸ ἱερὸ σπήλαιον.

4) Τὴν ὁμάδα τῶν ὄπλων καὶ ἐργαλείων, κυρίως ἀπὸ χαλκὸ μὰ καὶ ἀπὸ σίδηρο. Ἀπὸ τὰ μινωϊκὰ ξεχωρίζει ἓνας δίστομος πέλεκυς πού ἔχει χαραχτὴ στὴ μιὰ του ὄψη περικεφαλαία. Δὲ λείπουν τὰ σύνεργα τοῦ καλλωπισμοῦ, πού ἀντιπροσωπεύουν μὲ σπλεγγίδες καὶ καθρέφτες καὶ τὴν ἑλληνικὴ ἐποχὴ.

5) Τὴν ὁμάδα τῶν σφραγιδολίθων καὶ δακτυλιολίθων, τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ τῆς Συλλογῆς. Ἰδιαίτερα οἱ σφραγιδολίθοι ἀντιπροσωπεύουν ὅλες τὶς μινωϊκὲς περιόδους, παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ἀπὸ πολύτιμες, ἡμιπολύτιμες ἢ κοινότερες ὕλες, καὶ ἀκόμη μεγαλύτερη σὲ τύπους καὶ σχήματα: ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ἔχουν πρισματικὲς σφραγίδες μὲ ἱερογλυφικὰ μινωϊκὰ σημεῖα, περίαπτα μὲ πλαστικὰ σχήματα, σφραγίδια μὲ τορνευτὸ στέλεχος. Ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων τῶν σφραγιδολίθων τῆς νέας ἀνακτορικῆς καὶ μετανα-

κτορικής εποχής είναι δύσκολο να αποδοθῆ σε ένα απλό χρονικό. Ὁ ζωϊκὸς καὶ φυτικὸς κόσμος, μιὰ μοναδική σε δυναμικότητα διακοσμητική, θέματα τοῦ θρησκευτικοῦ μινωϊκοῦ κόσμου παρουσιάζονται στὴν πλούσια αὐτὴ σειρά σε ποικίλες παραλλαγές. Είναι ἀρκετὸ νὰ σημειωθῆ ἐδῶ, ἐντελῶς ξεχωριστά, ἀπὸ τοὺς ὑπερτριακόσιους σφραγιδόλιθους τῆς Συλλογῆς ἓνα πραγματικὸ ἀριστοτέχνημα ἀπὸ χαλκηδόνιο τῆς τελευταίας φάσεως τῆς Μεσομινωϊκῆς Ἐποχῆς: παριστάνει ἓνα ἀγρίμι πὺν ἀναπαύεται ἀπρόσιτο πάνω σ' ἓνα βράχο μὲ τὸ λαιμὸ τεντωμένο, μὲ τὰ μακρὰ καὶ λεπτὰ του κέρατα, πὺν, μαζὶ μὲ τὸ μεγάλο τόσο ἐκφραστικὸ μάτι, ἀποδίνουν μὲ χαρακτηριστικὴ ἔνταση τὴν ἀνήσυχη φύση τοῦ ζώου. Συγγενικό, μὰ διαφορετικὸ στὴν ἐσωτερικότητα, κόσμο ἀντιπροσωπεύει ἓνα ἄλλο ἀριστουργηματικὸ μικροτέχνημα τῆς Συλλογῆς, ἓνας ἑλληνιστικὸς σφραγιδόλιθος μὲ παράσταση σατύρου, πὺν χαϊδεύει στοργικὰ μιὰ κατσίκα. Λίγα ἔργα μποροῦν νὰ συγκριθοῦν μ' αὐτὸ στὴν ἀριστοτεχνικὴ ἐκτέλεση καὶ στὸν εἰδυλλιακὸ παλμό. Πηγὴ πλούσια ἢ σειρά τῶν σφραγιδολίθων καὶ τῶν ὑπερεκατὸ δακτυλιολίθων θὰ προσφέρει ὄχι λίγα στοὺς μελετητὲς ὕστερα ἀπὸ τὴν δημοσίευσή των, πὺν, ἐλπίζουμε, δὲν θὰ βραδύνει.

6) Τὴν ὁμάδα τῶν νομισμάτων. Πλούσια καὶ αὐτὴ — περιέχει πάνω ἀπὸ 1300 κομμάτια — καὶ ἀναμφισβήτητα ἐνδιαφέρουσα, θὰ προσφέρει οὐσιαστικὰ στὴ μελέτη τῆς κρητικῆς νομισματολογίας.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε κατάταξη στὶς πάρα πάνω ὁμάδες προσθέτω ἐδῶ λίγα λόγια γιὰ τὰ χρυσὰ ἀντικείμενα τῆς Συλλογῆς. Δὲν εἶναι λίγα τὰ χρυσὰ κοσμήματα, δακτυλίδια, βραχιόλια, σκουλαρίκια, καρφίτσες κλπ. Θάλεγε κανεὶς, ἓνα μικρὸ θησαυροφυλάκιο. Δυὸ μινωϊκὲς χρυσὲς σφραγίδες ἀπὸ τὰ Μάλια, ἢ μιὰ τετράπλευρη πρισματικὴ μὲ ἱερογλυφικὰ σύμβολα, ἢ ἄλλη τορνευτὴ ἡμικυλινδρική μὲ σχηματικὸ κόσμημα στὴ σφραγιστικὴ ἐπιφάνεια, ἓνα ἐξάρτημα - σφραγίδα μὲ τετραπλὴ σπειρα, εἶναι — μαζὶ μὲ ἓνα «σφραγίδιον» τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, δωρεὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Συλλογέως — οἱ μόνες γνωστὲς ὡς σήμερα χρυσὲς μινωϊκὲς σφραγίδες. Ὁ χρυσὸς διπλὸς ἀναθηματικὸς πέλεκυς ἀπὸ τὸ Ἀρκαλοχωρι εἶναι ἀπὸ τὰ διαφυγόντα τοῦ θησαυροῦ τοῦ ἱεροῦ σπηλαίου, πὺν στολίζει τὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου. Μοναδικὰ ὅμως σε σπουδαιότητα εἶναι τὰ τρία ἀντικείμενα τοῦ θησαυροῦ ἀπὸ τὴ Ζάκρο Σητείας, θησαυροῦ πὺν δικαιολογημένα θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστῆ βασιλικός. Ἀναμφισβήτητα ἀποτελοῦν ἓνα σύνολο καὶ ἢ γνησιότητα τοῦ καθ' ἑνὸς ἀπ' αὐτὰ χωριστὰ δὲν θὰ ἦταν ὀρθὸ νὰ ἀμφισβητηθῆ. Κι' αὐτὴ εἶναι — ἔτσι τοῦλάχιστο βεβαιώνουν ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς πὺν τὰ εἶδαν ἔχουν ἔγκυρη γνώμη — ὀλοφάνερο καὶ ἀπὸ τὴν τέχνη καὶ ἀπὸ τὴν τεχνική. Στὸ ταινιόσχημο διάδημα ἢ προσοχὴ συγκεντρώνεται στὸ πρῶτο ἀντίκρουσμα στὴν παράσταση τοῦ κέντρου, τὴν Πότνια Θεῶν, πὺν κρατεῖ δυὸ ζῶα πὺν σπαρταροῦν. Ὑστερα στρέφεται ἢ προσοχὴ στὰ στυλιζαρισμένα ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη μεριὰ χταπόδια καὶ στὴ λοιπὴ διακόσμηση ἀπὸ σπείρες καὶ ὁμόκεντρος κύκλους, πὺν ἀπὸ κοντὰ θυμίζει τὴ διακόσμηση τῶν διαδημάτων τῶν Μυκηνῶν. Λίγα ἔργα τῆς μινωϊκῆς χρυσοχοϊκῆς μποροῦν νὰ παραβληθοῦν στὴ ζωντανία τῆς ἀποδόσεως, στὴ λεπιότητα τῆς συρματοτεχνικῆς καὶ τῆς κοκκιδωτῆς διακοσμήσεως μὲ τὴν κεφαλὴ τοῦ νεαροῦ ταύρου, μόλις 0,05 στὸ ὕψος, πὺν ἀναμφισβήτητα εἶναι ἐξάρτημα περιδεραιίου. Τὸ τρίχωμα τῆς κεφαλῆς τοῦ ζώου ἀποδίδεται μὲ ἀνώμαλη χάραξη καὶ ἢ ροζέτα τοῦ μετώπου σχηματίζεται μὲ λεπτὴ συρματοτεχνικὴ σε περιστρεφόμενες σπείρες. Τὸ ἴδιο μοτίβο ἀναπτυγμένο χρησιμοποιεῖται στὸ βάθος τῆς χρυσοῦς «φιάλης» πὺν βρέθηκε μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, ὅπως τοῦλάχιστον εἶπαν, σε τάφο.

Ἀνάμεσα στὰ χρυσᾶ ἀντικείμενα τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς ξεχωριστὴ θέση ἔχουν ἓνα Γοργόνειο ἔκτυπο σὲ δίσκο, ἀρχαϊκῆς τέχνης, πολὺ πιθανὸ «σῆμα» ἀπὸ ἀσπίδα, καὶ ἓνα χρυσὸ στεφάνι, πλεγμένο κλαδί, ἀπὸ τάφο ἴσως κάποιου νικητῆ σὲ ἀγῶνες.

Ἡ σημασία τῆς Συλλογῆς πιστεύω νὰ δείχτηκε μὲ αὐτὸ τὸ σύντομο σημείωμα. Ἀξίζει νὰ στραφῆ σ' αὐτὴν τὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον.

ΑΓΝΗ ΞΕΝΑΚΗ

ΤΑ «ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΠΡΕΒΕΛΗ

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πρέβελη πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς προσπάθειας τῶν ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ ἔστειλεν εἰς τὴν Σ. Ε. τὸ ποσὸν ἑνὸς ἑκατομμυρίου δραχμῶν. Ἡ αὐθόρμητη καὶ γενναία αὐτῆ συνδρομὴ ἐπιβάλλει νὰ ἐκφραστοῦν καὶ ἀπὸ τὴν στήλην αὐτὴν πρὸς τὸ Ἡγουμενοσυμβούλιον τῆς Μονῆς θερμόταται εὐχαριστίαι.